

PÅ RÅTTJAKT

En moderat Stockholmspolitiker påstod att han snubblade på råttor på väg till jobbet på mornarna. Kvällstidningarna skrev att Stockholm "invaderades" av råttor. Jag gav mig ut på råttjakt.

Som alla större städer är Stockholm fullt av råttor. Oftast tänker vi inte på dem, eftersom vi inte ser dem. Vi ser inte ens spåren efter dem. Men råttor finns där människor finns, följer oss vart vi än ger oss av; de finns i städernas avlopp och kloaker, på soptippar och i parker, i källare och industriområden, i restaurangkök och sjukhuskök. De finns där människan finns, eftersom de lever av den mat vi äter, tycker om den mat vi tycker om - även om också råttan är ett kräset djur. De krånglar sig genom hål som inte är större än en femtioöring och kryper under dörrar som saknar trösklar, kan med hjälp av avloppssystemet klättra ända upp till tionde våningen och äter, biter och gnager sig genom träväggar, genom kopparplåt och aluminiumplåt, därför att de behöver oss. De är utmärkta simmare.

Den villaägare i Borlänge som i fjol höstas hittade en råtta i toalettstolen blev naturligtvis förskräckt, men råttan gick det ingen nöd på: inga fiender och mycket protein. De två råttor som hälsovårdsinspektör Johan Öberg fann på en Stockholmskrog härförleden, mitt på ljusa dagen, måste ha trott sig funnit Paradiset.

- Frågan är förstås hur det ser ut i köket under natten, sade Johan Öberg till Dagens Nyheter.

Råttor lever i symbios med människan, men har efter århundraden i vårt sällskap lärt sig att människor dödar råttor och håller därför ett visst avstånd. Råttor dödar också människor, men det är oavsiktligt, indirekt.

Helt visst var det svartråttan som bringade Digerdöden över Europa, då en tredjedel av befolkningen dog, hela städer och byar tömdes på allt mänskligt liv men de egentliga

smittspridarna var lopporna, som sög blod från bakteriebärande råttor, smittades och sedan överförde smittan till människan eftersom de tvingades se sig om efter annat blod då råttorna dött ut.

Svartråttan finns inte längre i Sverige, annat än undantagsvis, i hamnområden. Den som kommit i stället, brunråttan, *Rattus norvegicus*, bär på loppor och löss och fästingar, kan sprida sjukdomar som böldpest, tyfus, rabies och salmonella, men ytterst sällan insjuknar en människa därför att råttan finns. (Många fler har naturligtvis räddats till livet tack vare att den finns, som försöksdjur.) Vi tycker de är äckliga bara. Kanske det har något att göra med detta att de finns helt nära oss, precis hela tiden – fast under fötterna på oss. Kanske för att de är vakna när vi sover. Kanske vi inte tycker om deras uppsyn: självklar, lätt aggressiv.

Tommy Tuvunger tänker sällan på råttor. Får han välja pratar han om annat än råttor. Han tycker att intresset för råttor – eller, som han uttrycker det, "den här massmediala uppskrivningen" – är överdriven. Inte för att han har någonting emot att jaga råttor, men när han nu drar runt med sin giftspruta på andra varvet bland parker, lundar, terrasser, täppor och höjder i Stockholms city och på Norrmalm kan han inte låta bli att under en kort paus ta av sig mössan, klia sig i huvudet och säga något om att det här med att det bara blir fler och fler råttor i Stockholm, det kan de ju försöka inbilla den som ingenting begriper.

- Du tror inte på det?

- Nej.

Tommy Tuvunger gillar sitt arbete, tro inte annat - han sökte jobbet som skadedjursanerare i Stockholms stad direkt efter lumpen och är fortfarande kvar, fjorton år senare – men när nu mobiltelefonen ringer precis hela tiden kan han inte låta bli att undra om det inte börjar bli dags att ställa undan sprutan ett tag.

Han låter lika vänlig varje gång han svarar:

- Tommy, skadedjursgruppen.

Han låter lika vänlig vare sig han nu förklarar att han inte på några villkor skjuter fåglar som kan tänkas ha ungar, klargör att han först måste ta det här med råttorna innan han hinner ta itu med någonting annat som ligger och skvalpar eller säger att han

omedelbart kommer till platsen där ett skadat rådjur har siktats.

Trots att han vänder sin håg till annat – han är sportskytt i elitklass, till exempel – går det inte att ta miste på den beundran som finns i både tonfall och ordval när han ska försöka sig på en beskrivning av råttorna:

– De är överlevnadskonstnärer, med mycket små medel. Jag har suttit och tittat på råttor som varit törstiga och som sörplat i sig daggen från grässtrån. Det räcker att de får i sig... vad ska jag säga... tre droppar ketchup som fastnat på ett korvpapper som någon slängt ifrån sig. De tar vara på det lilla, kan man säga. Det är helt sagolikt hur de kan klara livhanken.

De kan äta betydligt mer. Brunråttan, som också kan vara grå, dra åt svart, och vanligtvis mäter 20-25 centimeter, med en svans som är något kortare, väger uppåt ett halvt kilo och äter helst en tredjedel av sin vikt varje dag. Den äter det vi har lämnat efter oss. Däremot äter den inte vad som helst.

Robert Sullivan, som under ett år satt på en tältstol i en gränd på Manhattan och studerade råttornas liv för att därefter skriva en lika lärorik som roande bok om det, *Rats. A year with New York's most unwanted inhabitants*, kunde konstatera att de definitivt föredrog vissa sopsäckar framför andra, från vilka de i triumf återvände till sina bon. I boken redovisar han en lista över råttornas matpreferenser, baserad på amerikansk forskning, och på den ligger äggröra, pasta med ost, kokta majs-korn, kokta havregryn och vitt bröd i topp medan betor, persikor, selleri, kokt blomkål och grapefrukt kommer längst ner. Råttor skulle inte överleva i en gränd omringad av råa grönsaker, konstaterar Sullivan. Självt upptäckte han att råttorna i den gränd han bevakade slogs om resterna efter dagens kycklingpaj.

Tommy Tuvunger berättar om korvståndet som i många år stod på Norra Bantorget, i hörnet vid Barnhusgatan:

– Där var det *alltid* råttor. Sen tog de bort korvmojen och nu är det *aldrig* råttor där. Så enkelt är det.

Så enkelt ser det också ut när Tommy Tuvunger anländer till Vasaparken en onsdagsförmiddag. Han vet var han ska hitta dem, han går rätt på dem och det har inte

bara att göra med att han varit här många gånger förr. Råttor är vanedjur, återvänder generation efter generation till samma plats, kilar år efter år längs samma upptrampade stigar. De har sina vägar, som Tommy Tuvunger säger. (Så länge där finns mat, alltså.) Han vet var han ska leta också därför att han vet var råttorna trivs – i närheten av soptunnor, papperskorgar, uteserveringar, korvstånd, fågelbord, i bergsskrevor, längs slänter – och att han har jägarens blick för spår i naturen.

– Titta! säger han och drar en buske åt sidan. Titta hur slitet det är!

Tätt intill busken går en smal upptrampad stig; väl synlig även för en otränad blick, trots nattens regn. Stigen leder ner i ett håll. Där nere har råttan sitt näste, med hela sin familj – de lever i kolonier – och ett par tre meter därifrån finns reservutgången.

Råttor rör sig tätt intill buskar, murar, väggar. Uppenbarligen tycker de om den där kroppskontakten. De tycker om att röra vid saker. De ser dåligt, men har ett väl utvecklat luktsinne, ett väl utvecklat smaksinne och så den där känsligheten.

De är oerhört nyfikna men tycker inte om nyheter, håller sig till det invanda, det beprövade. Det är därför det är så svårt att fånga råttor. De tar stora lovar runt en råttfälla, undviker med ett stilla förakt förgiftat bete. Det är därför Tommy Tuvunger stoppar pipen i hålet och sprutar ner ännu en dos av det blåfärgade gift som kallas racuminpuder: ett blodförtunnande smaklöst gift som fastnar på råttans tassar och päls, och eftersom råttan är ett renligt djur slickar hon sig ren, får i sig giftet och dör av andnöd några dagar senare. En död råtta intill ett förgiftat bete får de andra råttorna att överge stället. En död råtta ett gott stycke från mordplatsen lämnar bara frågetecken kvar. Sex kilo gift blir det denna gång i Vasaparken innan han sätter sig i bilen för att skynda vidare till Solvändan (sju kilo), Vanadisparken (sex kilo), Hälsingehöjden (sex kilo)

Skjutit råttor har han inte gjort sedan en ovanligt stor råttkoloni upptäcktes bakom S:t Eriks sjukhus och det var för snart tio år sedan.

När råttan inte äter eller gnager eller gräver, parar den sig. En hane kan para sig med tjugo honor under loppet av sex timmar. En hona går dräktig i 21 dagar, sedan föder hon mellan åtta och tio ungar (fast det förekommer kullar på uppemot tjugo ungar).

Därefter kan hon snabbt bli dräktig igen. Tolv kullar om året är ingen ovanlighet, vilket betyder att en hona kan få över hundra ungar under ett år. En unge är könsmogen redan efter ett par tre månader. En hane som inte hittar en hona försöker para sig med andra hannar.

Trots det verkar det inte bli fler och fler råttor i en stad som Stockholm, eller i ett land som Sverige. Det skulle man kunna tro om man läser tidningen. "Råttorna har tagit över deras gård", "Råttinvasion i Kalmar", "Råttorna tar över Göteborg", "Råttorna anfäller", "Råttorna har invaderat stan" och "Råttorna kommer" är bara ett axplock tidningsrubriker under senare tid. Råttorna tar alltså över, invaderar, anfäller. Det gör de inte.

Moderate stadsfullmäktigeledamoten Sebastian Cederschiöld berättar att han "snubblar över råttor var och varannan dag på Västmannagatan", men denna tidnings utsände lyckades inte se en enda råtta under sina strövtåg upp och ner längs gatan, sent en sommarkväll. (Däremot hittade han en död råtta på Ture Nermans gränd, inte långt från en av de gula varningsskyltar Tommy Tuvunger och hans kollega Peter Jensen sätter upp sedan de gjort sitt.)

Tommy Tuvunger säger att som flest var råttorna vid mitten av 90-talet, i samband med Vattenfestivalerna. Långt före det, innan rivningsraseriet drabbade Stockholm, var de förmodligen fler.

Anticimex brukar också påstå att råttorna blir fler. Varje gång tidningarna rapporterar om nya råttinvasioner, nya ockupationer och anfall, brukar representanter för företaget konstatera att situationen är bedrövlig - och bedrövligare blir den. De säger saker som: "Vi har över en miljon råttor i Stockholm", "Det har skett en markant ökning av antalet råttor i Stockholms parker och andra utrymmen", "Uppskattningsvis finns det nu lika många råttor som invånare i Stockholm".

Anticimex är ett internationellt företag i miljardklassen, med verksamhet i sex länder, experter på alla sorters skadedjur, mycket duktigt på att sanera fastigheter, bostäder och källare efter det att råttorna trängt in och etablerat sig. (Privatföretagen tar hand om innemiljöerna, Tommy Tuvunger och hans kollega om utemiljöerna i Stockholm - fast

när Anticimex kommer brukar de få parkera firmabilen ett par kvarter bort, på grund av att bostadsrättsinnehavarna tänker på bostadsrättspriserna och restaurangägarna på kundunderlaget.)

Men att det skulle finnas en råtta per invånare, eller till och med fler - "I Lund räknar Anticimex med att det bor dubbelt så många råttor som människor" - är en myt som den eminente råttforskaren, professorn i zoologi David E. Davies tog död på redan för femtio år sedan. Efter noggranna studier kom han fram till att det i New York - betydligt värre nedskräpat än Stockholm 2005 - gick en råtta per trettiosex invånare. Alltså borde det finnas maximalt 30 000 råttor i Stockholm.

Anders Sundelin

Dagens Nyheter 7/8 2005